

יד. הדבקות, הלהט הדתי ומסירות הנפש המתגלים בישראל בזמן הגלות (כ-כד)

כ

אמר הכוזרי: כבר דעך האור הזה אשר אתה מתארו (=אור חודר המוביל לחוויית המפגש עם האלוה ומסירות הנפש לעבודתו) דעיכה שרחוק לחשב שיראה עוד. ונמחה מחיה שאין להעלות על הדעת תקונה¹⁹⁴.

כא

אמר החבר: לא דעך אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין הפקחות, ומביא ראיה משפלותנו וענינו ופזונונו - על דעיכת אורנו, ומביא ראיה מתגברת זולתנו ונצחוננו בעולם הזה והשתלטו עלינו לכך שיש לו אור¹⁹⁵.

כב

אמר הכוזרי: לא הבאתי ראיה מזה, כי אני רואה שתי הדתות המתנגדות זו לזו - מנצחות, ולא יתכן שתהיה האמת בשני קצות הסותר, אלא או באחד מהם או אף לא באחד מהם.

וכבר פרשת לי (במאמר ב, כו-מד) ב"הנה ישכיל עבדי" (ישעיהו נביג) מה שהורה ששפלות והכניעה (מתוך מסירות נפש בעבודת האלוה וקבלת דינו בענוה ושמחה) יותר נאותות לענין האלהי מהתגברת והגאונה. וזה גם כן מפרסם בשתי הדתות¹⁹⁶, כי הנה הנוצרים אינם מתהדרים במלכים ובגבורים ובעשירים, אלא באותם שהלכו אחרי יש"ו כל משך הזמן הארוך אשר לא קמה בו דתו, והיו האנשים ההם גולים ומתחבאים ונהרגים בכל מקום שנמצא אחד מהם, וסבלו למען דתם פלאים מן השפלות וההרג,

הערות - ילמד עניים דרכו

194 אנו היום נמצאים כבר בימי גאולה וחזרת ישראל לארצם, ועל אף שאור הנבואה עדיין לא שב, כבר ראינו ניסי ה' והשגחתו על ישראל. אולם בימי ריה"ל, אלף שנה אחרי חורבן בית שני וכאלף וארבע מאות שנה מסילוק הנבואה, וחורבן האומה ופיזור בגלות - קשה לראות את האור החודר שב אל העולם.

195 החבר מבין שכוונת המלך לחוסר ההצלחה של ישראל בענייני העולם הזה בזמן הגלות, ועל זה כבר דובר במאמר ב, כו-לד ושם התבאר שהבחינה של העניין האלוהי אינה נמדדת בהצלחות טבעיות אלא בהנהגה ניסית, וזו לא קיימת לאומות גם בהצלחתן וקיימת בישראל גם בשפלותן. אולם כוונת המלך כאן היא לחוסר שבאדיקות הדתית, במסירות הנפש, בעבודת ה' באהבה ויראה, שכל אלו אינם ניכרות בעם ישראל, שמתעסקים רק בהישרדות הגשמית שלהם ועושים את עבודת ה' מצוות אנשים מלומדה, ואינם רואים בגלות זיכרון רוחני. וזה מלמד על חיסרון "האור החודר", הנבואה, שנגרם בעולם ובישראל מאז החורבן.

196 כאן חוזר המלך על דברי החבר במאמר א, קיג.

וְהֵם אֲשֶׁר מִתְבָּרְכִים בָּהֶם וּמְכַבְּדִים מְקוֹמוֹתָם וְהִרְיָגְתָּם וּבּוֹנִים כְּנִסְיוֹת עַל שְׁמוֹתָם. וְכֵן תּוֹמְכֵי בַעַל הָאֶסְלָאם כָּכָר סָבְלוּ מִן הַשְּׁפָלוּת הַרְבֵּה עַד שֶׁנֶּחְלוּ נִצְחוֹן, וּבָהֶם מִתְהַדְּרִים, וּבְשְׁפָלוּתָם וּבְמִוְתָם עַל דָּתָם מִתְפָּאֲרִים, לֹא בִשְׁלִיטִים הַמִּתְהַדְּרִים בְּמִמּוֹנָם וְרוּחַת מִצָּבָם, אֶלָּא בְּאֵלֶּה הַלּוֹבְשִׁים בְּלֵאוֹת וְאוֹכְלִים שְׁעוּרִים וְאִינָם שְׂבָעִים.

אָבֵל, חֵבֵר הִיְהוּדִים! הִיָּה זֶה מִיָּהֵם עִם תְּכֵלֶת הַפְּרִישוֹת וְהַהִתְיַחְדוּת לְאֱלֹהִים!¹⁹⁷ וְאֵלּוּ הִיְיִתִי רוּאָה (את) הִיְהוּדִים עוֹשִׂים (את) זֶה לְשֵׁם ה', הִיְיִתִי נוֹתֵן לָהֶם יִתְרוֹן (בעבודתם לאלוה מתוך מסירות נפש) עַל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד, מִפְּנֵי שְׁאֵנִי יוֹדֵעַ מַה שֶׁלְּמִדְתָּנִי בְּמֵאֲמַר "אֵת דְּבַר וְשִׁפְלָ רוּחַ" וְגו' (ישעיהו נז, טו), וְשֹׁאֵר ה' אֵינּוּ חָל אֶלָּא בְּנִפְשוֹת הַעֲנּוּיִם.

כג

אָמַר הַחֵבֵר: הַדִּין עִמָּךְ שְׁאֵתָהּ מְגַנְנוּ בְּזֵה, מִפְּנֵי שֶׁהֵינּוּ בְּשְׁפָלוּת - לֹלֵא תּוֹצְאָה (להיגאל, הואיל ולא קיבלנו את השפלות ברצון¹⁹⁸).

אָבֵל אֵלּוּ חֲשַׁבְתָּ עַל מִשְׁכִּילֵינוּ, אֲשֶׁר הָיוּ יְכוּלִים לְדַחֹת הַשְּׁפָלוּת מִנִּפְשוֹתָם בְּאִמְרָה שְׁיֵאמְרוּהָ מִבְּלֵי טֶרַח (שהם מאמינים באותו האיש), וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי חוֹרִין, וְתָרוּם יָדָם עַל מִשְׁעַבְדֵיהֶם, וְאִינָם עוֹשִׂים זֹאת בְּשֵׁל שְׁמִירַת דָּתָם, הָאִין זֶה מְסִירוֹת שֶׁתְּלִיץ יִשָּׁר וְתִכְפֹּר

הערות - ילמד ענויים דרכו

197 וכן ביאר ריה"ל לעיל המאמר ג, יא: "כך ינהג (החסיד) גם בצרות הכלל. כי בהעלות בלבולי הסברה על ליבו את אורך הגלות ואת פיזור האומה ואת הדלדול וההתמעטות אליהם הגיעה - יתנחם תחילה בצדוק הדין כמו שאמרת, ואחר כך בנכיון עונש העוונות, ואחר כך בשכר ובגמול הצפונים לעולם הבא ובהדבקות בעניין האלוהי בעולם הזה."

198 מאמר א, קיד: "אילו קיבלו רוב בני עמנו את עונינו מתוך כניעה לאלוה ולתורתו כמו שאמרת - לא היה העניין האלוהי עוזבנו לזמן רב כל כך. אולם רק מעטים בתוכנו הם בדעה זו. ועם זה יש שכר גם לרוב, כי אף הם נושאים בעול הגלות לא רק בהכרח כי אם ברצון, כי אילו רצו היה כל אחד מהם חבר ועמית לאשר ייגש בו, בהוציאו מילה קלה מפיו, ודבר כזה אינו נשאר ללא שכר אצל השופט הצדיק. אך אילו סבלנו גלות זו ודלות זו לשם שמים כראוי - כי אז היינו פאר גם לדור של ימות המשיח, שלהם אנו מצפים, והיינו מקרבים זמן הגאולה המקווה."

שפת אמת, וארא תר"מ: "בפסוק: 'לכן אמור כו' אני ה' כו' וידעתם כי אני ה' אלוהיכם וכו'" - פירוש כי השי"ת אמר להודיע לבני ישראל כי הגלות הוא לכבודו ית'. ועל ידי יציאת מצרים יתגדל שמו ית' כמ"ש וידעתם כי אני ה' כו'. ועל ידי זה יטו שכמם לסבול עול הגלות. וממילא היה נהפך גוף הגלות לחירות. ובאמת ידיעה זו היא הכנה לגאולה כמו שהיה באחרונה שקודם הגאולה קיבלו מלכות שמים כמ"ש: 'משכו כו'. אכן מרוב עבודה קשה לא היו יכולים לשמוע אל משה. ועל זה רמזו חכמים ז"ל באומרם שהיה קשה להם לפרוש מעבודה זרה. וחלילה לומר שהיו עובדי עבודה זרה! אכן עבודת מצרים בעצמם נקראת עבודה זרה. ואם היו מקבלין אותו הדיבור היה נכלל עבודה זו בעבודת הבורא כנ"ל. והיה זה שורש ומפתח לגאולה, כמו שהיה אח"כ. לכן אמר משה: 'הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה' - פירוש, שכל זמן שאין בני ישראל מקבלין ידיעה זאת, אין מקום לגאולה, ואיך ישמעני פרעה, 'ואני ערל שפתים' - כי הדיבור צריך להיות לו מקבל לקבל בחי' הדיבור. והשיב הבורא ית' כי 'אהרן יהיה נביאך' והוא יהיה השליח לקבל הדיבורים בעבור בני ישראל."

הטָּאִים רַבִּים? 199

וְאֵלוֹ הָיָה מֶה שְׁאַתָּה תּוֹבֵעַ מִמְּנִי (קבלת השפלות בשמחה ומתוך התייחדות האלוהים), לא היינו מתעַבְּבִים בְּמַצָּב הַזֶּה (שהיה זה מכפר על כל החטאים ומחיש את הגאולה).

עם זאת²⁰⁰, יֵשׁ לְאֱלֹהִים בְּנוֹ סוּד וְחֻכְמָה (בהיותנו בגלות, כהכנה לגאולה), פְּחֻכְמָה בְּזָרַע הַנוֹפֵל בְּאַרְצָךְ, וְהוּא מְשַׁתְּנֶה וּמְתַהַפֵּךְ לְמַרְאֵית עֵינַי לְאֲדָמָה וְלַמַּיִם וְלַזָּבֵל²⁰¹. וְאֵינִי נֹשֵׂאֵר מִמְּנוֹ רֶשֶׁם מוֹחֵשׁ - לְפִי מֶה שֶׁחֹשֵׁב הַמְּבִיט אֵלָיו. וּלְפִתְעַ הִנֵּה הוּא אֲשֶׁר יַהַפֵּךְ הָאֲדָמָה וְהַמַּיִם אֶל טְבָעוֹ, וַיַּעֲתִיקֵם (=ויעבירם) דְּרָגָה אַחַר דְּרָגָה עַד שֶׁיַּעֲדֶן אֶת הַיְּסוּדוֹת וַיִּשְׁכַּם (=ויהפכם) לְהִיּוֹת כְּמוֹ עֲצָמוֹ (=כמותו)²⁰², וַיּוֹצִיא קְלָפוֹת וְעָלִים וְזוֹלַת זֶה, עַד אֲשֶׁר יִזַּךְ הַלֵּב (=הזרע) וַיְהִיָּה רְאוּי שְׁיַחוּל עָלָיו הָעֵנִיץ הַהוּא (=הצורה שמושפעת עליו מאת האלוה). וְצוֹרֵת הַזָּרַע הָרֵאשׁוֹן הוֹצִיָּאָה פְּרִי אוֹתוֹ הָעֵץ, כְּפָרִי אֲשֶׁר מְמַנּוּ הָיָה זָרַעוֹ²⁰³.

כָּכָה דַּת מְשֵׁה, כֹּל מִי שֶׁבָּא אַחֲרֶיהָ - מִתְהַפֵּךְ אֵלֶיהָ בְּאֵמֶת, וְאִם הָיָה לְמַרְאֵית עֵינַי דּוֹחָה אוֹתָהּ²⁰⁴. וְאֵלֶּה הַדְּתוֹת הֵן הַצְּעָה (=הכנה) וְהַקְּדָמָה לְמִשִּׁיחַ הַמְּצַפֶּה²⁰⁵, אֲשֶׁר הוּא הַפְּרִי,

הערות - ילמד ענוים דרכו

199 בניגוד לדתות האחרות שסיפורי מסירות הנפש קיימים רק בתקופות הראשונות, הרי שבעם ישראל אנו מוצאים רציפות של מסירות נפש. לא עוצמתית, אבל קבועה. וזה מראה שאצלנו עניין זה עמוק ושורשי וקבוע יותר מאשר אצלם.

200 כלומר סיבה אחת לאורך הגלות היא חוסר הקבלה שלנו את יסורי הגלות לכפרה, וחוסר הציפייה שלנו ומסירות הנפש שלנו על מנת להיגאל, תוך מסירות נפש על התורה והמצוות באבה ויראה. אולם יש גם סיבה הנובעת מהמהלך האלוהי לתיקון עולם. ואין הסיבות סותרות, כי כוחו של הקב"ה לאחד את הטעם הבחירי עם הטעם ההשגחתי.

201 זה משל לצמצום התשוקה לרוחניות והנפילה של עם ישראל בימי הגלות לעיסוק בקיומיות החומרית.

202 טשטוש הזרע - חיצוני, המהפך של העפר - פנימי!

203 כפי שניכר במשל, רק הזרע בסוף מוליד כמותו, והוא חוזר להיות פרי כשהיה, וכן בנמשל - ישראל שחיים בגלות יולידו בנים שיחזרו לארצם ויהיה גילוי השכינה עליהם, כפי שהיה לאבותיהם. אומות העולם נמשלות במשל למים עפר וטיט שעולים דרגה להיות "עלים, קליפות וכיו"ב" שהם חלקים של העץ שמקיפים את הפרי. כך בנמשל יתעלו אומות העולם להכיר בה' אלוהי ישראל ולעבוד אותו, מתוך הכרה במרכזיות ישראל, ובמחויבות שלהם לשרת ולסייע לישראל במילוי תפקידם. כל זה לא היה צריך להיכתב כי פשוט הוא, אלמלא בא מיכה גודמן בספרו "חלומי של הכוזרי" להשתמש במשל זה (תוך שהוא מטשטש אותו) כדי לומר שלעתיד אומות העולם תהיינה שוות לישראל, ושהחבר חזר בו מעמדת הסגוליות המיוחדת רק לישראל.

204 היות שהוא רוצה להחליף אותה, הוא חייב לשנות במשהו על מנת לקבל הגדרה עצמית. בין אם זה שינוי מקום התפילה, או החגים וכל כיו"ב. אולם יש להוסיף לפי המשל, שהאדמה והלחות שבה גם פוגעות בגרעין ומטשטשות אותו! וכך נהגו אותן דתות שניסו לפגוע, לשמד ולכלות את ישראל. אולם עצם החיכוך שלהן בישראל - רק קירב אותן לישראל יותר.

205 היינו ימות המשיח, שבהם יגיע עם ישראל לשלמות מעלתו. והרמב"ם העתיק דברי ריה"ל בהל' מלכים סוף פרק יא: "ואף ישוע הנוצרי, שדימה שיהיה משיח ונהרג בבית דין - כבר נתנבא בו דניאל, שנאמר: 'ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו'. וכי

מסלול 1: יום א לפרשת בא
מסלול 2: יום ג לפרשת וארא

וַיַּעֲשׂוּ כָלָם פְּרִי - פֶּאֶשֶׁר יוֹדוּ לוֹ, וַיַּעֲשֶׂה הָעֵץ אֶחָד²⁰⁶. וְאָז יִתְּנוּ יְתָרוֹן (=שבח) לְעֶקֶר
 (=השורש) אֲשֶׁר הָיוּ (בתחילה) מְבִיזִים אוֹתוֹ, וְכִמּוֹ שְׁאֲמַרְנוּ (במאמר ב,לד) בְּ"הִנֵּה יִשְׁכִּיל
 עֲבָדֶי"²⁰⁷.

הערות - ילמד ענוים דרכו

יש מכשול גדול מזה? שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצוותן, וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. אבל מחשבות בורא עולם - אין כוח באדם להשיגם, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנאמר: 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכס אחד'. כיצד? כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח, ומדברי התורה, ומדברי המצוות, ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב. והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו אומרים: מצוות אלו אמת היו, וכבר בטלו בזמן הזה, ולא היו נוהגות לדורות; ואלו אומרים: דברים נסתרות יש בהם, ואינן כפשוטן, וכבר בא משיח וגילה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח, וירום, וינשא - מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאייהם ואבותיהם הטעוים."

206 שלוש נקודות כותב כאן ריה"ל: א. המשיח הוא הפרי של עבודת הדתות; ב. כשהדתות כולן יודו בו תן תהיינה פריו; ג. העץ יהיה אחד. מכאן למדנו על המבנה השלם לעתיד: תפקיד אומות העולם להכיר בישראל, להודות במעלתם ולהבין שלא היה בדת שלהן אלא הכנה לתיקון הסופי הנעשה על ידי ישראל שהוא "גוי קדוש". תפקיד ישראל לא להשאיר את קדושתם להם, אלא להיות "ממלכת כהנים" - להעלות את כל אומות העולם אל אמונת ישראל. במצב עליון זה העץ אחד, כי טעם העץ כטעם הפרי, "כי לי כל הארץ". מדוע? דווקא כשהגזע והעלים והקליפות מבינים שכל עניינם לתת מכוחם ליצירת הפרי ולא לשמור את כוחם לעצמם, מבינים שהפרי הוא התכלית ולא הם - אז יש להם תכלית, בהיותם כלי לתכלית. כמו הלבנה שאין לה מאור עצמי, אבל כשהיא מתבטלת לחמה או "והיה אור הלבנה כאור החמה". כך העץ אם יטען שהמעלה נמצאת בענפים ובגזע ובעלים, ולא ירצה להוציא פרי - הרי יהיה כעץ טרק, שעליו נאמר: "אותו תשחית וכרת". אבל כאשר מכיר שאין המעלה אלא בפרי, וישקיע כל כוחו בהוצאת הפרי - הרי מעלת הפרי תהיה גם בו: "עץ פרי עושה פרי", ולכן יאמר עליו: "לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרות". ועל זה אומר ריה"ל: "וייעשו כולם פרי".

היו שרצו להוציא מדברי ריה"ל שבימות המשיח יהיו כולם שווים, בני סגולה. אולם אין זה מסתדר כלל עם דברי ריה"ל שאומר שהמשיח הוא הפרי של הדתות. ועוד שהוא מסיים: "וייעשה העץ אחד", הרי שבעץ יש עלים וקליפות וגזע מלבד הפרי. אלא שלכולם יושפע הטוב היוצא מהארת הסגולה, כדברי משה ליתרו: "והיה הטוב אשר יטיב ה' לנו - והטבנו לך". וכל מי שלמד את כל הספר יודע שהפרשנות השוויונית מנוגדת לכל מהלך הספר, מתחילתו ועד סופו. אך כך דרכם, לקחת משפט, להוציא אותו מהקשרו הפרטי והכללי, ולעוות את דברי חכמים כדי שיתאימו לאמונתם.

207 כאן עומק התשובה לשאלת מלך כוזר. אמנם מצאנו מסירות נפש על האמונה אצל הראשונים מבעלי הדתות, וכן מצאנו להט דתי בקיום המצוות. אולם מהיכן אלו באו אליהם? רק לאחר שניתנה תורה לישראל והונחל לעולם שיש תורה אלוהית שראוי למות למענה, ורק לאחר שעם ישראל מסר נפשו עליה ודבק בה במסירות נפש - כוחות אלו עברו גם לדתות האחרות. אם כן, במה שהם מכבדים ומתפארים - בשרוש שהוא למעשה הארה ואור חודר ישראלי! וגם חולשת עם ישראל בגלות בלהט הדתי - נובעת מחולשת העמים שמשפיעה על ישראל, כדבריו במאמר ב,מד, וכמו שהגרעין מטשטש בגלל האדמה. אם כן, עצם השהייה בגלות בין העמים, כבר בה יש מסירות נפש על תיקון העולם.

וְאֵל תִּשְׁעָה²⁰⁸ אֶל רְחוֹק אֱלֹהִים (=הנוצרים והמוסלמים) מִן הַפְּסִילִים וְהַשְׁתַּדְּלָם בְּיַחַד (ה'), וְתִתֵּן לָהֶם יְתְרוֹן (=שבח), וְתִרְאֶה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֵין הַפְּחִיתוֹת (=בעין מזלזלת) בְּגִלְלַת הַחֲזִיקִים בְּנֻעָבָדִים (=בפסלים) בְּעַת מְלָכוֹתָם (בבית ראשון). וְשִׁים לֵב לְמָה שֶׁגִּדְוִלְיָהֶם²⁰⁹ צוֹפְנִים בְּלִבָּם מִהָאִפְיוֹקוּרְסוֹת (=מהכפירה בהשגחת ה'). יִתֵּר עַל כֵּן, יֵשׁ אֲשֶׁר הֵם מְכַרְיָזִים אוֹתָהּ וְאוֹמְרִים בִּהּ הַשִּׁירִים הַמְּפַרְסְמִים הַיְדוּעִים, שְׂאִין שְׁלֹטוֹן עַל מַעֲשֵׂי בְּנֵי הָאָדָם, וְלֹא גוֹמֵל וְלֹא מַעֲנִישׁ עֲלֵיהֶם²¹⁰, מַה שְּׁלֹא נִזְכָּר מֵעוֹלָם עַל (=)יִשְׂרָאֵל.

וְאִמָּנִים הָיוּ הָעַם (בבית ראשון) מְבַקְּשִׁים תּוֹעֵלוֹת אוֹתָן הַטְּלִסְמָאוֹת וְהַרוֹחֵנִיּוֹת (ב)תּוֹסְפוֹת עַל דָּתָם, וְהֵם שׁוֹמְרִים עַל מִצְוֹתֵיהֶם (שבתורה), (ועסקו בע"ז) לְפָרְסוֹם (=בגלל פרסום) הַתּוֹעֵלוֹת בְּאוֹתָן הָעֲבוֹדוֹת אֲזוֹ. וְאִם לֹא כֵן, וְלִמָּה לֹא הִתְפַּכְּחוּ (=המירו דתם) אֶל דָּתוֹת הָאֲמוֹת אֲשֶׁר הִגְלוּם וְשָׁבוּ אוֹתָם? עַד שֶׁמָּנְשָׁה וְצַדִּיקָה²¹¹, וְהַחוֹטְאִים הַיִּזְתֵּר גְּדוֹלִים שֶׁהָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא הִסְפִּימוּ לְעִזּוֹב אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל. אֲבָל הָיוּ לָהֶם תְּאוֹנוֹת לְהוֹסִיף תּוֹעֵלוֹת שֶׁל זְכוּיָהּ וּבְרִכַּת מְמוֹן עַל יְדֵי הַסְּגֻלוֹת הָהֵן, אֲשֶׁר הָיוּ לְדַעְתָּם מְנַסּוֹת, מֵאוֹתָן שֶׁהִזְהִיר ה'

הערות - ילמד ענויים דרכו

וכלשון רש"י בסנהדרין צז,ב: "דיין לישראל צער גלות, אפילו בלא תשובה נגאלין". למעשה ריה"ל מציע כאן ליהודי היושב בגלות דרך לכוון את יסורי הגלות לשם שמים, לא ככפרת עוונות שהיו אלא כהכנה לתיקון עולם.

208 קטע זה הוא המשך תשובת החבר על ההשתדלות הדתית שאנו מוצאים (לכאורה) באומות העולם ולא מוצאים בישראל. החבר מדגיש שהשתדלות דתית אמיתית אינה במסעות צלב או במלחמת ג'יהאד על יחוד האלוה, אלא בדרישה מוסרית של האדם לשלוט ביצוריו, לתקן את מידותיו ולהתחייב לרצון האלוהי באמת.

209 עיין בתרגום פרופ' שורץ שיש שגורסים: "שרבים מהם".

210 ההצהרות בדבר אלוה המחיה את כל המציאות, אינן להן משמעות מרובה אם כופרים בהשגחה, שהרי האדם אינו מחויב לשום דבר מוסרי ולשום שליטה ביצוריו. כך מצאנו בנצרות את התפיסה שהאדם אינו מסוגל לנצח את הרע, אלא יסורי יש"ו הם כפרה לכל המאמינים, ולא צריך האדם אלא להאמין בו ולהתוודות על חטאיו, ובכך למעשה איבדו את הדרישה מהאדם לשלוט ביצוריו ולתקן את עצמו ואת העולם. והאסלאם מאמין שהכל מהאלוה, ואין לאדם חופש בחירה, ובכך גם כן שחרר את המאמין מכל מחויבות מוסרית אמיתית.

למעשה, היהודי העובד עבודה זרה לא איבד את המפגש החי שלו עם ה', ומצד שני בעל הדת המייחד לא הצליח להגיע למפגש אמיתי עם ה', ונשאר עם אמונה שכלית שאינה משפיעה על העולם המוסרי שלו. אלו (ישראל עובדי עבודה זרה) כפרו באור החודר הישראלי ולמרות זאת הוא חדר בם והשפיע על אמונתם, ואלו (בעלי הדתות) טענו שהאור החודר הישראלי מצוי בם, אך הוא לא הופיע בם כלל ולא השפיע באמת על אמונתם.

211 גם אחאב - עיין סנהדרין קב,ב "שכיבד את התורה וכו'" ע"ש. ועיין סנהדרין קיג,א שאחאב בא לנחם את חיאל בית האלי על מות בניו, והאמין בהשגחה, אלא שחלק על אליהו שיהושע אסר לבנות את יריחו אף בשם אחר. ויסוד המחלוקת שאלהו אמר שיריחו תהיה תל עולם, חרם על העבודה זרה שהיה בה, ואחאב סבר שהאיסור הוא עניין חברתי-מדיני, שהחזרת השם הכנעני במקום מבטל את שלטון ישראל שם. הרי שהאמין בהשגחה אך טען שלא העבודה זרה עיקר אלא מצוות בין אדם לחברו.

מסלול 1: יום א לפרשת בא
מסלול 2: יום ג לפרשת וארא

מֵהֶן. וְאֵלוּ הָיָה לָהֶן הַיּוֹם אוֹתוֹ הַפְּרָסוֹם, הַיֵּיתָ רוֹאֵה הַיּוֹם אוֹתָנִי וְאוֹתָם נִפְתָּיִם לָהֶם²¹², כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נִפְתָּיִם לְשֵׁאֲרֵי הַתְּפִלָּה מְעַנִּינִי כּוֹכְבִים וְלִחְשִׁים וְקַמְעוֹת וְנִסְיוֹנוֹת רְחוּקִים מִן הַטֵּבַע, עִם (=למרות) הַרְחַקְתָּ הַתּוֹרָה אוֹתָם.

שאלות מנחות:

- ✦ מהו ה"אור" שהלך ואינו נראה לכאורה בישראל?
- ✦ היכן מתבטא אור זה בישראל גם בהיותם בגלות עסוקים בענייני העולם הזה (שני ביטויים)?
- ✦ מהיכן באה מסירות נפש של הגויים על אמונתם, אף שלא זכו לנבואה?
- ✦ מדוע עם ישראל מושהים בגלות? (שתי סיבות)
- ✦ כיצד משל הגרעין יכול לעזור ליהודי בגלות לכוון מעשיו לשם שמים?
- ✦ לפי ריה"ל מי מעולה יותר: המאמין ביחוד ה' אך אינו מאמין בדרישה מוסרית של האלוה מהאדם, או המאמין בדרישה מוסרית של האלוה מהאדם אך עובד לכוחות נוספים לקבלת טובתם?
- ✦ האם אין האמונה ביחוד ה' יסודית יותר מאשר האמונה בהשגחה?

הערות - ילמד ענוים דרכו

212 סנהדרין קב, ב: "בי רב אשי אוקי אשלושה מלכים, אמר: למחר נפתח בחברין. אתא מנשה, איתחזי ליה בחלמיה, אמר: חברך וחבירי דאבוך קרית לן? מהיכא בעית למישרא המוציא? אמר ליה: לא ידענא. אמר ליה: מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת, וחברך קרית לן? אמר ליה: אגמריה לי, ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא. אמר ליה: מהיכא דקרים בישולא. אמר ליה: מאחר דחכימתו כולי האי, מאי טעמא קא פלחיתו לעבודת כוכבים? אמר ליה: אי הות התם, הות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי. למחר אמר להו לרבנן: נפתח ברבותא".